

Ancak umulanın aksine iki ordu arasında Cemel Vak'ası olarak bilinen çarpışma meydana geldi ve Talha bu sırada kendisini Hz. Osman'ı öldürenler arasında yer almakla suçlayan Mervân b. Hakem tarafından öldürüldü (Cemâziyelâhîr 36 / Aralık 656). Kabri Basra'nın dışındadır. İyi bir hatip olan, zenginliği ve cömertliğiyle tanınan Talha'nın Hz. Peygamber tarafından "hayr, fey-yâz, cûd" sıfatlarıyla anıldığı rivayet edilmiştir. Sahâbenin en zenginlerinden biri olduğu için geriye büyük bir miras bıraktı. Cemel Vak'ası sırasında el konulan bazı gayri menkulleri Hz. Ali tarafından çocuklarına geri verildi. Resûl-i Ekrem ile Hz. Ebû Bekir ve Ömer'den rivayetleri olan Talha'dan başta oğulları Yahyâ, Mûsâ ve İsâ olmak üzere Seleme b. Ekva', Saîd b. Zeyd, Mâlik b. Evs, Kusem b. Abbas, Saîd b. Osman b. Affân, Ahnef b. Kays, Ebû Seleme b. Abdurrahman hadis nakletmiştir.

BİBLİYOGARFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*², II, 66; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 214-225; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 384, 392; II, 228, 247; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 154, 168, 228-234; Fesevî, *el-Ma'rifet ve't-târîh*, I, 473-479; II, 535-536; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 227-234; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 219-225; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Ben-nâ), III, 85-89; Muhibbüddin et-Taberî, *er-Riyâzû'n-nağire fi menâkıbi'l-aşere*, Beyrut 1405/1984, III-IV, 245-269; Mizzî, *Tehtizübü'l-Kemâl*, XIII, 412-424; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², I, 23-40; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 246-249; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 229-230; G. Levi Della Vida, "Talha b. Ubeydullah", *IA*, XI, 695-696; W. Madelung, "Talha", *EP*² (İng.), X, 161-162.

BÜNYAMİN ERUL

TÂLIB-i ÂMÜLİ

(طالب آملی)

Seyyid Muhammed Tâlib-i Âmülî
(ö. 1036/1626)

Fars şiirinde
sebk-i Hindî akımının
önde gelen şairlerinden.

Mâzenderan'ın Âmül şehriendir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1007 (1598-99) yılında Âmül'e yönetici tayin edilen Mirza Ebû'l-Kâsım Han'a yazdığı bir kasidede yirmi yaşında olduğunu belirttiğine göre 987'de (1579) doğduğu söylenebilir. Mahlası "Tâlib" ise de bazı şiirlerinde "Âşûb" mahlasını kullanmıştır. Bir kısım kaynaklarda "Âşûb" mahlasını ilk şiirlerinde kullandığı zikredilirse de hem ilk dönem hem sonraki dönem şiirlerinde her iki mahlası da görülür. Şiirlerinde matematik, geometri ve felsefe okuduğunu belirtmesi iyi bir eğitim aldığını ortaya koy-

maktadır. Ayrıca iyi bir hattat olduğu bilinmektedir. 1010 (1601-1602) yılında Mâzenderan'dan ayrılan Tâlib beş yıl kadar Safevî başşehri İsfahan'da ve annesinin memleketi Kâşân'da kaldı. İsfahan'da bulunduğu sırada Şah I. Abbas'a kasideler sunduysa da bu şiirleri takdir görmedi. Yaklaşık 1014'te (1605-1606) Meşhed üzerinden Merv'e gitti. Burada kaldığı iki yıl boyunca Safevîler'e bağlı Merv hâkimi Ustaclu Bektaş Han'dan himaye gördü. 1017 (1608) yılında Hindistan'a gitti. Dayısının oğlu hekim ve şair Rüknâ-yi Kâşî daha önce Hindistan'a gitmişti. Agra, Lahor, Mül-tan ve Delhi'de bir süre kalan Tâlib, Kande-har'a geçerek şehrin yöneticisi Mirza Gâzî Big Tarhân'dan himaye gördü ve ona kasideler sundu. Mirza Gâzî Big'in 1021'de (1612) ölümü üzerine Kandehar'dan ayrılarak Hindistan'a döndü. Agra'da tanıştığı *Tezkire-i Meyhâne* yazarı Fahrüzzamânî-i Kazvîni onu şiir yeteneğine sahip bir genç diye niteler (s. 548). Agra'dan Peşâver'e giden ve orada kasideler takdim ettiği Peşâver Beyi Çın Kılıç Han'la birlikte bazı seferlere katılan Tâlib, Çın Kılıç Han hükümetinin son bulmasının ardından yeniden Agra'ya geldi. Burada şehrin nüfuzlu şahsiyetlerinden Muhammed Hüseyin Diyânet Han'dan aldığı tavsiye mektubuyla Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın soyundan gelen Gucerât Valisi Abdullah Hân-ı Firûzceng'in yanına gitti ve ondan iyi kabul gördü. Kısa bir süre sonra Agra'ya dönen Tâlib, Bâbürlü Hükümdarı Cihangir'in ve eşi Nurcihan Begüm'ün teveccühünü kazanıp saraya girdi (1025/1616). Burada 1028 (1619) yılında "melikü's-şuarâ" unvanını aldı. Bir müddet Sultan Cihangir'in emriyle Vezir İ'timâdüddevle Mirza Gıyâseddin'in maiyetinde mühürdar olarak görevlendirilirse de çok geçmeden bu görevden istifa etti. Cihangir'in sarayında önemli bir mevkide bulunan Tâlib ömrünün son yıllarında ruhsal sorunlar yaşadı, şiirlerine de yansıtıldığı gibi bir süre münzevi bir hayat sürdürdü. Ancak *Tezkire-i Naşrâbâdî*'de belirtildiği üzere (s. 223) akli dengesini yitirdiğine ilişkin açık bilgi bulunmamaktadır. Tâlib yakalandığı bir hastalık yüzünden genç yaşta vefat etti. Mezarının nerede olduğu bilinmemektedir.

Kısa ömrüne rağmen Tâlib'den geriye hacimli bir şiir külliyesi kalmıştır. Tezkirelerde divanındaki beyit sayısıyla ilgili olarak 9000 ile 15.000 arasında değişen rakamlar verilir. Ancak yayımlanan külliya-tındaki beyitlerin sayısı 23.000'e yaklaşmaktadır. Tâlib'in övgü şiirleri arasında devlet adamlarının yanı sıra Ehl-i beyt'e

dair olanlar da önemli bir yer tutar. *Kazâ' ve Kader*, *Sûz u Gedâ* ve *Cihângirnâme* başlıca mesnevileridir. Sebk-i Hindî üslûbunun öncü şairlerinden olan Tâlib bu üslûbun gelişmesini doğrudan etkilemiş ve sebk-i Hindî içinde farklı bir tarzı temsil etmiştir. Bir kasidesinde kendini kıta ve gazelde Enverî ve Sa'dî-i Şîrâzî, mesnevide Senâî ve rubâide Ömer Hayyâm ile eşdeğerde görür (Sîrûs Şemîsâ, s. 89). Diğer bir şiirinde de kasidedeki başarısını över ve kendini Hâkânî-i Şîrvânî'den üstün tutar (*Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî*, IV, 1630). Kasidelerine bakıldığında klasik dönemin güçlü şairlerinden Zahîr-i Fâryâbî, Kemâl-i Hucendî ve Emîr Hüsrev-i Dihlevî'ye yakın olduğu söylenebilir. Gazelde bağımsız bir tarz geliştirmekle birlikte klasik dönemin büyük şairlerine nazîreler yazmıştır. Kendi çağdaşlarından Örfî-i Şîrâzî ve Feyzî-i De-kenî onun önemseydiği şairler olarak zikredilebilir. Ezberinde çok şiir bulunduğu belirtilen Tâlib, çeşitli toplantı ve mahfillerde şiir okuduğundan "Bülbül-i Âmül" lakabıyla meşhur olmuştur. Kendine özgü bir üslûp geliştirerek şiire yeni bir açılım getirmiş ve klasik şiirden kopuşun öncülerinden olmuştur. Tâlib'in şiirini tezkirecilerin çoğu överken Lutf Ali Beg Âzer onun kendine has bir tarza sahip bulunduğunu, ancak bu tarzın fasih şairlerin beğeneceği bir tarz olmadığını ileri sürer (*Âteşkede*, II, 870). Muhammed Pâdişâh ise Farsça şiir söyleyen şairlerden söz ederken Tâlib'i de anar ve onun başka hiçbir şairde görülmemiş bir şiir tarzı olduğunu belirtir (*Ferheng-i Ânendirâc*, IV, 3085). Tâhirî Şihâb, Tâlib'in bütün şiirlerini kapsayan külliyyatını yayımlamış (*Külliyât-ı Eş'âr-ı Mellikü's-şuarâ*² Tâlib-i Âmülî, Tahran 1346 hş.), Daniela Meneghini Corraele, *Lirica Persica* serisinin dördüncü kitabı olarak Tâlib'in 1000 beyitten oluşan 132 gazelini incelemiştir (*Taleb: Concordance and Lexical Repertories of 1000 Lines*, Venezia 1990). Muhammed Kahraman, sebk-i Hindî şairleri ve şiirlerine dair yaklaşık 11.000 beyit içeren *Şayyâdân-ı Ma'nâ* adlı eserinde (Tahran 1378 hş.) Tâlib'in biyografisine ve gazellerinden seçmelere yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdünnebi Fahrüzzamân-ı Kazvîni, *Meyhâne* (nşr. Ahmed Gülçîn-i Meânî), Tahran 1363 hş., s. 545-570; M. Tâhir Naşrâbâdî, *Tezkire-i Naşrâbâdî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1352 hş., s. 223-225; Lutf Ali Beg, *Âteşkede* (nşr. Hasan Sâdât Nâsîrî), Tahran 1338 hş., II, 870-903; Muhammed Pâdişâh, *Ferheng-i Ânendirâc: Ferheng-i Câmil-i Fârsî* (nşr. M. Debîr-i Siyâki), Tahran 1336 hş., IV, 3085; Browne, *LHP*, IV, 253-256; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 1056-1068; Şîbli Nu'mânî, *Şîrû'l-'Acem* (trc. M. Takî Fahr-i Dâi-yi Gilânî), Tahran

1363 hş., III, 137-139; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Seyrî der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş., s. 114-115; Sîrûs Şemîsâ, *Seyr-i Rubâ'î der Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1363 hş., s. 89; Zeynelâbidîn Mü'temen, *Teħavvül-i Şi'r-i Fârsî*, Tahran 1371 hş., s. 349; M. Ali Müderris, *Reyhânetü'l-edeb*, Tahran 1374 hş., IV, 17-18; Şerîfî, "Tâlib-i Âmüli", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380 hş., IV 1628-1632; Ferâmürz Güderzî, *Zindegînâme ve Kârname-i Edebî-yi Tâlib-i Âmüli: Şâ'ir-i Hünermendî ki Şâyeste in Ferâmüşî Nîst*, Tahran 1382 hş.; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), X, 15257; Munibur Rahman, "Tâlib Âmuli", *El²* (İng.), X, 164.

HİCABİ KIRLANGIÇ

TÂLIB EFENDİ

(ö. 1118/1706)

Müderris, kadı,
şair ve bestekâr.

Bursa'da doğdu. Adı Mehmed'dir. Kaynakların hemen hemen tamamının aksine *Atrabü'l-âsâr*'da ismi Ahmed olarak kaydedilmiştir. Kürd Mustafa Efendi adıyla tanınan bir imamın oğlu olmasından dolayı Kürdzâde, Kürdefendizâde, Kürdimamzâde lakaplarıyla anılır. Küçük yaşta ilmiye mesleğine yöneldi. Bursa'da müderris Râgıb Ali Efendi, Hâbilzâde Ömer Efendi gibi âlimlerinden faydalandı. Hâbilzâde Ömer Efendi'nin Medine'ye gitmesinden sonra mülâzım oldu. Şevval 1097'de (Eylül 1686) hâriç pâyesıyla Arabiyye Medresesi'nde görevlendirildi. İki yıl sonra mûsile-i Sahn'a devam etti. 1109'da (1697) Müftî Ahmed Paşa Medresesi'ne nakledilmesinin ardından Cemâziyelâhir 1111'de (Aralık 1699) Molla Hüsrev Paşa Medresesi'ne tayin edildi. Cemâziyelevvel 1114'te (Ekim 1702) Kütahya kadılığıyla görevlendirildi. Anadolu (Kütahya) Valisi Köprülüzâde Nûman Paşa ile aralarındaki anlaşmazlık yüzünden azledilmesine rağmen (Receb 1115 / Kasım 1703) daha sonra Şeyhülislâm Paşmakçızâde Ali Efendi tarafından aynı görevle Erzurum'a gönderildi (Şevval 1117 / Ocak 1706). Çok kısa süren Erzurum kadılığı sırasında Receb 1118'de (Ekim 1706) vefat etti.

Tâlib Efendi IV. Mehmed devrinde şöhrete ulaşmıştır. Özellikle Arapça'ya vukufuyla bilinen, ilmî kişiliğinin yanı sıra döneminde şairliği ve bestekârlığıyla da tanınan Tâlib Efendi'nin şiirlerini topladığı mürettep divanı günümüze ulaşmıştır. Divanındaki Türkçe şiirlerinde "Tâlib", Farsça gazellerinde "Âzim" mahlasını kullanmıştır. Sâlim *Tezkire*'sinde, Şeyhî *Vekâyü'l-fuzalâ*'sında onun şiir ve inşâda başarılı ve şöhret sahibi bir şair olduğunu be-

lirtir. El yazması güfte mecmualarında dinî ve din dışı formlarda bazı bestelerine rastlanan Tâlib Efendi'nin dönemin müzikînasları arasında yer aldığı muhakkaktır. Belîğ ondan, özellikle okuyuculuğu ve bestekârlığıyla tanınmış iyi bir müzikînas olarak söz eder (*Güldeste*, s. 483). Sadettin Nûzhet Ergun, Tâlib Efendi'nin, güfteleri Niyâzi-Mısırî'ye ait dört ilâhisinin metnini neşretmiştir (*Türk Musikisi Antolojisi*, I, 100-101). Bunların arasında sadece, "Ey sanem n'oldun câna kastın var" mısraıyla başlayan sofyan usulündeki evic ilâhisinin notası günümüze ulaşmıştır (*TSM Sözlü Eserler*, s. 141).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire* (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 364-366; Belîğ, *Güldeste*, s. 482-486; a.mlf., *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 273-288, LIII-LVI; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, IV, 284-285, 294, 363; Sâlim, *Tezkiretüş-şu'arâ* (nşr. Adnan İnce), Ankara 2005, s. 471-473; Ebûîshakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 23*; *Osmanlı Müellifleri*, II, 297; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 54, 100-101; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, IV, 250-251; *TSM Sözlü Eserler*, s. 141; Hüseyin Benlioğlu, *XVII. ve XVIII. Yüzyıl Bursa'da Yetişen Müzikînaslar* (yüksek lisans tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 27-29; Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikînası Divan Şairleri*, Ankara 1999, s. 467-470; H. Yılmaz, "Tâlib", *Türk Dün-yası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 166-167.

NURİ ÖZCAN

TÂLIBOF

Mirzâ Abdürrahîm Tâlibof Tebrizî
(1834-1911)

İranlı yazar ve şair.

Tebriz'de doğdu. Marangoz olan babası Ebû Tâlib Neccâr'a nisbetle Ebûtâlibzâde, Tâlibzâde ve Rusça terkibe göre Tâlibof lakabıyla anılır. On altı yaşında iken gittiği Tiflis'te eğitim gördükten sonra Dağıstan'ın merkezi Temürhan-Şûra'ya (Buy-naksk) yerleşti. Bu arada Kâşân Şeybânîleri'nden Muhammed Ali Han'ın sahibi olduğu müteahhitlik firmasında çalıştı ve bir süre sonra kendi firmasını kurdu. Zamanla küçük bir kütüphane oluşturduğu evi siyaset ve ilim adamlarının toplantı yeri haline geldi. Rusça öğrenen Tâlibof bu sayede yeni bilgiler edindi, öğrendiklerini halk için yazmaya başladı. 1888'de İstanbul'a, 1899'da Tahran'a, oradan hac için Atebât'a ve Hicaz'a gitti. 1901'de Bakü üzerinden Avrupa'ya seyahat etti. 1902'de göz tedavisi için Berlin'e geçti. Özellikle bu seyahatinde modern düşünce ve teknik gelişmeleri yakından tanıma imkânı

buldu. Bütün eserlerini elli yaşından sonra kaleme alan Tâlibof'un çalışmaları, modern Batı düşüncesinin İran'a girişini hızlandırdığı gibi güçlü bir İran milliyetçiliğinin doğuşuna katkıda bulunan önemli faktörlerden biri oldu. 1906'da İran Meşrutiyet İnkilâbı'nda onun düşüncelerinin ön plana çıkmasıyla Tebrizli meşrutiyetçiler Tâlibof'u gıyabında Millî Şûrâ Meclisi'ne vekil seçtiler. Seçimlerden sonra kendisinin diğer Azerbaycan temsilcileriyle birlikte Tahran'a gitmesi istendiyse de o bu teklifi kabul etmedi. Bu konuda yorgunluğunu ve göz rahatsızlığını ileri sürdüğü yahut *Mesâlikü'l-muhsinin* adlı kitabından dolayı kendisini tekfir eden meşrutiyet karşıtı Şeyh Fazlullah Nûrî'den çekindiği kaydedilir. Tâlibof Temürhan-Şûra'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Kitâb-ı Ahmed* (*Sefîne-i Tâlibî*) (I-II, İstanbul 1311-1312; Tahran 1326 hş.). Tâlibof'un en tanınmış eseri olup "sohbet" adı verilen her bölümde bilimsel ve sosyal bir konu işlenmiştir. I. ciltte daha çok tarih ve bilimle ilgili konular, II. ciltte vatan severlik ve İran'ın bayındır hale getirilmesi gibi hususlar ele alınmıştır. Planı Jean Jacques Rousseau'nun *Emil* adlı eserine benzeyen kitaba adını veren Ahmed hayalî bir kahraman olup müellif eserde kahramanının babası ve müebbisi rolünü üstlenmiş, onu doğru yola iletmeye çalışmıştır. Bu kahramanın kişiliği yazarın diğer eserlerinde de görülmektedir. 2. *Nuhbe-i Sipihri* (İstanbul 1310; Tahran 1322; Tebriz 1327). Hz. Peygamber'in hayatına dairdir. 3. *Mesâlikü'l-muhsinin* (Kahire 1323; Tahran 1347 hş.). Gençlerden oluşan bir topluluğun ilmî amaçlar için Demâvend Kalesi'ne yaptığı hayalî yolculuğun anlatıldığı eserde Sir Humphry Davy'nin *The Last Days of a Philosopher* adlı eseri taklit edilmiştir. 4. *Mesâ'ilü'l-hayât* (Tiflis 1324). *Kitâb-ı Ahmed*'in III. cildi olarak da kabul edilen eserde siyasî, içtimai ve dinî konular daha üst düzeyde ve kahramanın olgunluğuna uygun biçimde ele alınmıştır. Burada genç bir mühendis, bilgili ve ileri görüşlü bir kişi olan Ahmed çeşitli meseleleri tahlil ederek okuyucuya yol göstermeye çalışır. Yasal ve sosyal özgürlüklerden söz edilen kitabın sonuna Japonya anayasasının tercümesi eklenmiştir. 5. *Îzâhât der Bâre-yi Âzâdî* (Tahran 1324, 1325). İran Meşrutiyet İnkilâbı sırasında yazılmış olup kitapta meşrutiyetin anlamı, Millî Şûrâ Meclisi, meclisin yararları, milletvekillerinin görevleri, halkın kanun ve meclis karşısındaki sorumluluklarından